

Temasektion om etymologi

Santeri Junttila

Som en del av den 15 konferensen om lexikografi i Norden ordnades en etymologisk temasektion med åtta bidrag. Ansvarig för denna temasektion var arbetsgruppen för den etymologiska nätdordboken över det äldsta finska ordförrådet (*Etymologinen verkkosanakirja* eller EVE) under Santeri Junttilas ledning. Sektionen hölls den 5 juni med sju föredrag och en poster. I fokus för tre av föredragen stod etymologisk e-lexikografi. Två av föredragen inom sektionen har resulterat i artiklar som är publicerade i denna volym: Hanne Lauvstad (NAOB:s etymologier) s. 195–203 och Johan Schalin (Urfenniska **litna* (finska *linna*, estniska *linn*) ’borg, köping’) s. 285–295.

Mikko Bentlin från Greifswalds universitet (Tyskland) presenterade sitt projekt om Osmo Nikkiläs (1933–2002) manuskript över svenska lånord i finskan. Bentlin arbetar sedan år 2015 med att publicera Nikkiläs etymologier i Språkbankens wikimiljö sanat.csc.fi (sanat.csc.fi/wiki/Nikkilän_lainasanat). Han presenterade databasens struktur med hjälp av exempel från de redan färdigställda artiklarna.

I samma wikimiljö verkar också den etymologiska nätdordboken över det äldsta finska ordförrådet (EVE), som Santeri Junttila presenterade i sitt föredrag inom temasektionen. I Junttilas arbetsgrupp vid Helsingfors universitet forskar Petri Kallio, Sampsa Holopainen, Juho Pystynen och Juha Kuokkala. Projektet finansieras sedan 2018 av Konestiftelsen. Syftet med projektet är att ge etymologier för alla de ungefär 2 400 ord som finskan har ärvt från urfenniskan. Här ingår de vanligaste orden som *minä* ’jag’, *metsä* ’skog’ och *mennä* ’gå’, men också många sällsynta dialektala ord som *kuu* ’talg’ och *orasa* ’kastrerad galt’. Den viktigaste metodologiska innovationen är att branschens alla akademiska forskare öppet får delta i redaktionsarbetet samt publicera och diskutera etymologier på ordbokens wikisidor.

Vesa Jarva från Jyväskylä universitet talade om ”gradvis etymologi” hos finska dialektord (fi. *Suomen murteiden sanaston asteittaista etymologiaa*). Det finns en stor mängd ord i de finska dialekterna – i synnerhet i de östliga dialekterna – som till sitt yttersta ursprung är lånade från ryska. De har ändå utvecklats till ordfamiljer som i fråga om såväl fonetik som semantik uppvisar en onomatopoetisk karaktär. ”Gradvis” innebär i fråga om dessa ord att en exakt etymologi inte kan fastslås. Det kan finnas ett samband med ett visst lånord men orden beter sig som varierande, expressiva ord. Till exempel ordklungan *jaassikka* ~ *jaassiekka* ~ *jassakka* ~ *jassikka* ~ *jessikka* ~ *jässikkä* ~ *jässäkkä* härstammar

från det ryska *яуук (jasjtjik)* 'låda, ask', men den ursprungliga betydelsen har i de finska dialekterna påverkats av den deskriptiva betydelsen 'en undersäsig el. kraftig människa, klumpedump', jfr *jässi, jäsy* '(muskel)kraft'.

Miro Metsämuuronen från Helsingfors universitet talade om färöisk lånordsforskning i ett historiskt perspektiv. I sitt vetenskapshistoriska föredrag redogjorde Metsämuuronen för den färöiska lånordsforskningens inriktning och särintressen under olika perioder. Forskningsområdet uppstod genom Jakob Jakobsens studier i keltiska lånord i färöiskan, t.ex. fär. *Drunnur* 'Ende, Halestykke af et Kreatur' ← gäl. *Dronn* 'den bageste af Ryggen', och på samma spår fortsatte också Chr. Matras, t.ex. *blak* 'kärnmjök' < **bladak* ← gäl. *blàthach* id. På senare tider har T. Jóansson forskat på de engelska inflytandena, t.ex. etymologin *dreggj* (ett fiskeredskap) ← eng. *dredge* id. De äldre danska lånorden är fortfarande i stort sett outforskade. Enligt Metsämuuronen kan lånetymologierna bidra till en ökad förståelse av färöisk ljudhistoria, men först efter en kritisk genomgång av materialet då det består av förslag av högst varierande kvalitet.

Johan Schalin och Juha Kuokkala från Helsingfors universitet höll en posterpresentation som behandlade en ny germansk lånetymologi, den urfenniska **šike-/šiko-* (finska *hiki* 'svett', *hiota* 'svettas'). Den sannolikaste källformen har varit urgermansk **sigan* ~ *sigōn-*, som har utvecklat sig till svenska *sege*, dalmålets *siga* 'vatten som tränger upp genom marken, källåder; vätska som rinner ur sår eller böld'.

Minerva Pihas tema var mytologiska lånord från de skandinaviska språken i sydsamiskan. De skandinaviska grannspråken har gett sydsamiskan ett stort antal lånord, men Pihas ordmaterial visar att de oftast har utvecklat mytologiska betydelser först i sydsamiskan. Eftersom den samiska mytologin inte i någon större utsträckning bär spår av skandinaviska element, verkar orden primärt ha lånats in via andra kontexter än de religiösa. Till exempel i *Hovrengaellies* 'åskguden' har förleden *Hovren-* lånats från fornnordiska *Þórr* (sv. Tor), medan grundordet *gaellies* är lånat från urnordiskan i betydelsen 'make'.

Följande dag, den 6 juni, organiserade EVE-arbetsgruppen en inskolnings-eftermiddag för alla konferensdeltagare som var intresserade av att ta del i diskussioner om etymologier och det redaktionella arbetet med ordbokens wikisidor. Inskolningen fick ett drygt dussin deltagare. Både temasektionen om etymologi och inskolningen var till stor nytta och glädje för arbetsgruppen.

Santeri Junttila
forskare, projektledare
Greifswalds universitet
Helsingfors universitet
santeri.junttila@helsinki.fi